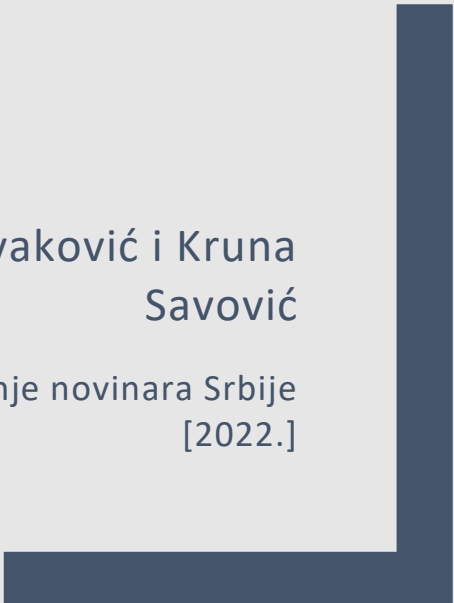

Pravna regulativa i medijski slučaj
„Malčanski berberin”

Gordana Novaković i Kruna
Savović

Nezavisno udruženje novinara Srbije
[2022.]

Predmet ove studije je analiza slučaja „Malčanski berberin“ – četvrdestogodišnjeg muškarca, osuđenog za otmicu i zlostavljanje dvanaestogodišnje devojčice. Reč je o slučaju koji je izazvao veliku pažnju i uznemiranje javnosti, o kojem je objavljeno na stotine medijskih priloga i koji je okončan pravosnažnom presudom.

Cilj je bio da se analizom medijskog pisanja identifikuju ključni izazovi u profesionalnom izveštavanju javnosti, kao i problemi u komunikaciji između novinara i predstavnika pravosuđa. Analiza sadrži pregled odredaba Kodeksa novinara Srbije koje su najčešće kršene prilikom izveštavanja, pregled potencijalnih prekršaja zakonskih odredbi, kao i najznačajnije momente u vezi sa *curenjem* informacija.

Posmatrani su tekstovi od hapšenja 5. januara 2020. godine do izricanja pravosnažne presude 5. avgusta.2021. godine u dnevnim novinama: „Blic“, „Alo“, „Večernje novosti“, „Danas“, „Politika“, „Kurir“, „Informer“ i „Dnevnik“. Istraživanje nije obuhvatilo komentare i analitičke tekstove, već samo vesti i izveštaje. Takođe, istraživačima nisu bile dostupne fotografije koje su objavljivane u okviru tekstova, analiziran je samo tekstualni sadržaj.

Devojčica je oteta krajem 2019. godine i, posle deset dana potrage pronađena je 31. decembra 2019. Otmičar, inače, već prethodno osuđivan za silovanje i zlostavljanje žrtava, uhapšen je 5. januara 2020. godine. Nadimak Malčanski berberin u medijima je dobio po selu iz kojeg je i po tome što je šišao svoje žrtve.

U posmatranom periodu, najdrastičniji prekršaji Kodeksa i potencijalni prekršaji zakona zabeleženi su u tekstovima objavljenim neposredno nakon hapšenja, odnosno u toku istražnog postupka, mada su ozbiljni, pre svega etički, prekršaji zabeležni i u ostalim fazama postupka. Ključni momenti, kada je objavljivano najviše problematičnih sadržaja bili su još: početak (za javnost zatvorenog) suđenja 8. jula 2020. godine, zatim psihijatrijsko veštačenje o uredljivosti počinioca u toku avgusta te godine, svedočenje žrtve početkom oktobra, donošenje prvostepene presude 5. januara 2021. godine.

Izveštavanje u zakonskim okvirima ili izvan njih¹

U analiziranim tekstovima dominantno je povređeno nekoliko prava garantovanih pozitivnim propisima.² Kada je reč o žrtvi, povređeno je njeno *pravo na privatnost*, i to tako što je učinjena *prepoznatljivom* u informacijama koja su podesne da povrede njeno pravo ili interes. S tim u vezi, može se govoriti o tome da je žrtvi povređeno i njeno *pravo na dostojanstvo ličnosti (čas i ugled)*.

¹ Napominje se da je ova analiza rezultat autorkinog suda zasnovanog na kriterijumima propisanim relevantnim zakonima. Izveštaj ne uključuje analizu sudskih spisa, i u njemu se ne iznose podaci o odgovornosti analiziranih medija (novinara i urednika) pred nadležnim organima Republike Srbije. U tekstu se govori o potencijalnim povredama prava, a da bi se utvrdilo da li je do povrede prava zbilja došlo, mora se sprovesti sudski postupak tokom kog bi ta povreda prava bila utvrđena. Iz tog razloga se u okviru ove analize ne može izvesti statistika, već se moramo zadovoljiti detektovanjem potencijalno ugroženih prava kako žrtve, tako i učinioca krivičnog dela.

² Ustav Republike Srbije (*Sl. glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021*), Zakon o javnom informisanju i medijima (*Sl. glasnik RS, br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016 - autentično tumačenje*) i Zakon o obligacionim odnosima (*Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ, br. 31/93, Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja i Sl. glasnik RS, br. 18/2020*)

Kada je reč o učiniocu krivičnog dela, u njegovom slučaju povređena je *pretpostavka nevinosti*, kao i *pravo na dostojanstvo ličnosti (čast i ugled)* i *pravo na privatnost*.

Prema članu 5 Zakona o javnom informisanju i medijima putem medija objavljuju se informacije, ideje i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdan interes da zna, bez obzira na način na koji su pribavljene informacije, u skladu sa odredbama ovog zakona. Svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obavešten o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obaveštavanja dužna su da to pravo poštuju. Kad se izveštava o *maloletnim* licima, Zakon o javnom informisanju i medijima jasno propisuje da se maloletnik ne sme učiniti *prepoznatljivim* u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes.³

U slučaju o kojem je reč, javnost je imala interes da bude obaveštena o identitetu maloletnog lica koje je nestalo, i to samo u vreme njegovog nestanka.⁴ Pošto je lice pronađeno, ne postoji nikakav pravni interes, niti zakonski osnov za iznošenje podataka o tome šta je maloletno lice pretrpelo. Takođe, niko se u mediju ne sme oglasiti krivim pre pravnosnažnosti odluke suda.

U analiziranim tekstovima žrtva je najčešće bila činjena prepoznatljivom tako što su navođeni: njeno ime i prezime, njen uzrast, mesto u kom živi. U više navrata objavljeni su naziv škole koju je pohađala, kao i ime njenih roditelja. Čak i tamo gde je žrtva bila označena inicijalima (kao što je to bilo u tekstu objavljenom u „Blicu“), prepoznatljivom je učinjena tako što su izneti: njen uzrast, mesto odakle potiče, ime oca i majke, mesto na kom je oteta, pa čak i naziv klinike u koju je bila smeštena. Pošto je maloletna žrtva učinjena sasvim prepoznatljivom, nikakvu funkciju nije imalo to što su neki mediji njen sad već poznat identitet pokušali da prikriju oslovljavajući je *dvanaestogodišnjom devojčicom*.

U jednom broju tekstova detaljno se govorilo se o tome u kakvom je stanju žrtva bila pronađena, šta joj je sve učinilac krivičnog dela tokom otmice činio, kako se ona osećala, šta je radila, i tako dalje.

Moglo se pročitati da je u trenutku kad je bila pronađena, zavapila: *Čiko, nemojte da me bijete. Molim vas, zovite moju mamu* (list „Alo“). Da je tokom otmice bila šišana, *malo, pomalo, nožićem, nekom vrstom peroreza*, na kraju, *neposredno pre nego što su otkriveni, i makazama* (list *Alo*, slično su obavestavali „Kurir“ i „Večernje novosti“). Iz analiziranih tekstova moglo se saznati i to da maloletna žrtva bila *vučena po zemunicama, napuštenim vikendicama u pravcu Svrlljiga i Knjaževca*, da su ona i učinilac *za sobom ostavljali tragove strašne torture koju je žrtva pretrpela – tragovi njene povraćke, njen školski ranac i vreće za spavanje, tragovi hrane, ali i majica i crne čipkaste gaćice koje je monstrum unapred pripremio da bi zlostavljao dete* („Informer“). Pisalo se da je imala *dugu kosu i da je rešio da je otme*, da ju je *ubedio da uđe u auto*, da se ona *pobunila*, da je bila *silovana*, da je pokušala da *pobegne*, ali joj je *zapretio da će joj ubiti roditelje*, da su *noć proveli u vreći za spavanje*, da ju je, *pošto su se najeli, opet napao* (navedene informacije objavljene su u listu „Informer“ kao deo navodnog iskaza koji je učinilac

³ Član 80 Zakona o javnom informisanju i medijima

⁴ Član 82 stav 2 tačka 8 Zakona o javnom informisanju i medijima *Sl. glasnik RS br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016 - autentično tumačenje*

dao pred nadležnim tužilaštvom. Napominje se da se takva vrsta informacija ne sme iznositi, shodno odredbi člana 74 Zakona o javnom informisanju i medijima, a naročito imajući u vidu činjenicu da je u ovom postupku oštećeno lice dete, te da javnost tokom celog postupka treba da bude isključena). O maloletnoj žrtvi rečeno je da je bila *zverski mučena, prestravljena, u šoku, sa modricama po telu* („Informer“), da *to više nije isto dete* („Večernje novosti“).

Osim povreda prava o kojim je bilo reči, mediji su potencijalno ugrozili i interes deteta da, posle pretrpljenih trauma, u miru prođe kroz proces oporavka. Pisalo se tome u kojoj je bolnici dvanaestogodišnja devojčica bila smeštana, objavljeno je kad je iz bolnice bila puštena na kućno lečenje. Bilo je reči i o tome da je promenila prebivalište, navodilo se mesto u koje se privremeno, kod rođaka, odselila („Večernje novosti“).

Pretpostavka nevinosti u slučaju učinioca krivičnog dela prekršena je tako što mu je u medijima „presuđeno“ pre donošenja pravnosnažne sudske odluke. Nazivan je *Malčanskim berberinom, monstrumom kome ne gine doživotna* („Informer“), *manijakom koji opstruiše suđenje* („Blic“), *monstrumom koji bi da izbegne robiju vadeći se na ludilo* („Informer“). Pisalo se, pre nego što je to bilo utvrđeno, da je *utvrđeno da je dobro znao šta radi kad je oteo devojčicu i zverski se izživljavao nad njom* („Informer“). I pored toga što javnost nema interes da o sledećem bude informisana, u analiziranim tekstovima stoji da se *Malčanski berberin* u zatvoru navodno *ugojio 15 kg, da u zatvoru uzima duple porcije hrane i da ne pokazuje nikakvo kajanje za monstruozno seksualno zlostavljanje devojčice* („Informer“). Navedene informacije imaju lezionu sposobnost, što znači da se one mogu tretirati kao informacije kojima se može ugroziti *pravo na dostojanstvo ličnosti (čast i ugled)*, kao i *pravo na privatnost*. Bez obzira na to koje je krivično delo učinilac izvršio, ta prava su mu neotuđiva.

Prekršaji Kodeksa novinara

Do najtežih prekršaja Kodeksa u posmatranom periodu došlo je neposredno nakon hapšenja „berberina“ kada je više medija objavio detalje iskaza koji je dao u MUP-u. Tako je, recimo, „Informer“ objavio tekst pod naslovom „Šišao sam Moniku i silovao je, htela je da beži, pretio sam joj da ću joj ubiti roditelje“, a slične tekstove objavili su i „Alo“ i „Kurir“. Tekstovima su ozbiljno ugrožena prava žrtve, grubo joj je narušena privatnost i dostojanstvo i dodatno je viktimizovana. Za objavljivanje jezivih detalja o maltretiranju koje je preživela, nije postojao nikakav javni interes, a prava ozbiljno traumatizovanog deteta brutalno su prekršena isključivo zarad senzacionalizma. Svim ovim tekstovima su prekršene tačke Kodeksa koje se odnose na obavezu novinara da štiti prava i dostojanstvo dece, žrtava zločina i drugih ugroženih grupa, kao i odredbe koje se odnose na poštovanje privatnosti, posebno dece. S obzirom na to da su objavljeni i u onlajn izdanjima tih medija, devojčica će ostati trajno prepoznatljiva i zauvek „obeležena“.

Treba podsetiti da su ovi tekstovi izazvali veoma burne reakcije u javnosti, Savet za štampu je primio rekordnih 20 žalbi na ove tekstove, među kojima su, uz žalbe roditelja i organizacija za zaštitu prava dece, bile i žalbe Ministarstva za kulturu i informisanje. Ministarstvo je podnelo i prekršajne prijave protiv ovih medija, a Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti je, nakon sprovedenog nadzora, zaključio da postoje osnovi za sumnju da su podaci o ličnosti iz iskaza osumnjičenog učinjeni dostupnim neovlašćenim licima, što je za posledicu imalo objavljivanje tih podataka u medijima i podneo krivičnu prijavu zbog osnova za

sumnju da je izvršeno krivično delo neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka iz člana 146. stav 3. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakonika. Ishod ovih postupaka nije poznat.

Iako kasnije nije bilo ovako drastičnih povreda Kodeksa, otkrivanje identiteta i niza ličnih podataka maloletne žrtve, kao i detalja zlostavljanja i posledica toga, od medicinskih podataka do opisivanja psihofizičkog stanja kroz koje je prolazila u toku i posle otmice zabeleženo je u više tekstova. Primetno je, međutim, da je, kako je sudski proces odmicao, izveštavanje bilo sve umerenije i manje senzacionalističko i da su novine (uz povremena iskakanja) više vodile računa o zaštiti identiteta maloletnice, ali iznosile i sve manje detalja u vezi sa otmicom i zlostavljanjem. Zbog specifičnosti slučaja (za devojčicom se najpre tragalo, zbog čega su svi objavljivali fotografije ime, odakle je ...) identitet devojčice praktično ni u jednom trenutku nije bio potpuno zaštićen, a vidljivo je i nesnalaženje medija prilikom izveštavanja – neki su navodili ime i inicijal prezimena, drugi inicijale, treći samo dvanaestogodišnja devojčica, ali su onda dodavali iz kog je dela grada, imena roditelja i sl. Potpuno je nejasno zašto je, recimo, novinar „Politike“ u više tekstova navodio ime škole u koju devojčica ide, kad to nije ni od kakvog značaja za javnost. „Informer“ je, na primer, sve vreme pisao „mala Monika“, koja je „zverski mučena“. Strogo gledano, ovaj problem postoji u oko 90 odsto posmatranih tekstova.

Kodeks novinara Srbije, u članu 1 poglavlja VII, propisuje obavezu *poštovanja privatnosti i dostojanstva ljudi o kojima se piše*, dok je smernicama precizirano da prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima, nije dozvoljeno objavljivanje imena i fotografija žrtava i počinioca koje ih jasno identifikuju. Takođe, nije dozvoljeno ni objavljivanje bilo kakvih podataka koji bi indirektno mogli da otkriju identitet bilo žrtve, bilo počinioca, pre nego što nadležni organ to zvanično saopšti. Novinar mora da ima svest o moći medija, odnosno o mogućim posledicama po žrtvu ili počinioca ukoliko se otkrije njihov identitet. Posebno mora da ima u vidu težinu mogućih posledica u slučaju eventualne greške/pogrešne pretpostavke u izveštavanju. Čak i ukoliko nadležni državni organi objave podatke koji spadaju u domen privatnosti počinioca ili žrtve, mediji tu informaciju ne smeju da prenose. Greška državnih organa ne podrazumeva „dozvolu“ za kršenje etičkih principa profesije.

Dodatno, u ovom poglavlju Kodeksa postoji i tačka 4, koja se posebno odnosi na maloletnika, a po kojoj je *novinar je obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom*.

Uprkos ovako preciznim uputstvima, mediji su u ovom slučaju veoma često i veoma grubo narušavali privatnost i dostojanstvo žrtve. Urednici su ovakve postupake pokušavali da opravdaju time da im je namera bila, ne da dodatno povrede devojčicu, već da se otmičar ne „izvuče“, izađe na slobodu i ponovi slično delo. Takvo „navijanje“ za to da Jovanović bude osuđen na doživotnu robiju vidljivo je u većini analiziranih tekstova sve do donošenja pravosnažne presude.

Pravilo pretpostavke nevinosti, (član 3 poglavlja IV Kodeksa) *po kojem novinar ne sme nikoga proglasiti krivim do izricanja sudske presude*, u čitavom posmatranom periodu bila je najčešći prekršaj Kodeksa, pri čemu to varira od toga da se „berberin“ naziva „monstrumom, manijakom“, „pedofilom“, „ludakom“, do toga da je „sudiji pripala časna dužnost da ga osudi“,

da ga „stiže zaslužena kazna“, da je na suđenju „pokazao da ne zasluži ni zrno milosti“, pa do naslova poput „Silovao dete, a neće doživotnu robiju“ („Alo“).

Prenose se izjave i članova njegove porodice koji govore da je nasilnik i alkoholičar, pa i izjava majke da bi više volela da je mrtav. „Kurir“, tako prenosi izjavu neimenovanog sagovornika: „Roditelji su ga kao dečaka od dve ili tri godine vodili na Kliniku za mentalno zdravlje jer je pokazivao izuzetno izražene znake besa. Kod lekara su ga odveli jer je udarao glavom o zid kada je ljut. Udarao je u ono pored čega se našao. Priča se da je sličan bes pokazao i prošle godine u leto, kada je nestao krajem jula“. U prilog tezi da je reč o „čoveku bez duše“, iznosi se i argument da u zatvoru uzima po dva obroka i da se ugojio 15 kilograma.

Veliki broj zabeleženih prekršaja Kodeksa odnosi se i na poglavlje I Kodeksa novinara Srbije - Istinitost izveštavanja i to pre svega na tačku 2, koja propisuje *obavezu novinara da pravi jasnu razliku između činjenica koje prenosi, komentara, pretpostavki i nagađanja*. Najveći broj ovih prekršaja nastao je u toku suđenja, koje je bilo zatvoreno za javnost. Deo čitalaca to, međutim, iz većine tekstova nije mogao ni da zaključni, jer su prenošeni detalji iz sudnice, pre svega o ponašanju optuženog, kao da im je novinar pristustvovao, pa su, tako, navodili da je „sve vreme bio drzak, da nije pokazao ni trunku kajanja“, „da nije smeo da pogleda roditelje u oči“, da je „crveneo od besa“ dok je devojčica svedočila. Sem informacija koje su sigurno dobijali od roditelja i advokata devojčice, prenose se brojne informacije iz anonimnih izvora, spekuliše o njegovoj taktici, nameri da odugovlači postupak, da se predstavi kao neuračunljiv. Tipičan primer takvog izveštavanja je, npr. naslov u „Blicu“ – „Silovatelj se služi prljavim trikikom da izbegne doživotnu“ ili sledeći deo teksta iz „Večernjih novosti“: „Upućeni u ovaj slučaj smatraju da je najnoviji Jovanovićev potez bio očekivan, jer od početka krivičnog postupka pokušava da opstruira suđenje. Kako je dokazni postupak u završnici, a propao je njegov pokušaj da se brani neuračunljivošću, naši sagovornici kažu da su mu ostale samo očajničke mere da bi odložio neminovnu robiju koja mu pretila. Tako je na poslednjem glavnom pretresu tražio uvid u sudske spise, kako bi navodno pronašao propuste u postupku, što nije uobičajeno postupanje za optuženog, već je očigledno sračunato na odugovlačenje postupka“.

„Večernje novosti“ i „Informer“ objavile su u toku suđenja i intervju sa bivšim osuđenikom Vučkom Manojlovićem koji detaljno „prognozira“ šta Ninoslava Jovanovića čeka u zatvoru - kako će ga drugi zatvorenici maltretirati i čak predviđa da će hteti da se ubije.

Poseban problem su prekršaji tačke 7 poglavlja VI Odnos prema izvorima informisanja, po kojoj *novinar nikada ne sme da zloupotrebi emocije drugih ljudi, njihovo neznanje ili nedovoljnu sposobnost rasuđivanja*. Kodeksom je precizirano i da izvori informacija s kojima novinar razgovara nisu uvek svesni moći medija i posledica koje njihove izjave mogu da imaju po njih lično, kao i po ljude o kojima govore. S novinarskom profesijom nespojiva je svesna zloupotreba, ali i nepažnja čija bi moguća posledica bila zloupotreba sagovornika. U ovom slučaju najčešće su zloupotrebjavni roditelji, ali i sama devojčica žrtva, koju su govorili o tome kakvo je njeno fizičko i mentalno stanje nakon izlaska iz bolnice, ali i kasnije. Ni u ovom slučaju nije postojao nikakav javni interes za ulaženju u intimu porodice, odlaske novinara u njihovu porodičnu kuću i objavljivanje tekstova čiji je jedini cilj „gađanje“ emocija čitalaca.

U ovome su prednjačile „Večernje novosti“, koje su tragediju ove porodice iskorstile i za samoreklamiranje, pa su tako početkom jula 2021. objavile: „Posle jučerašnjeg suđenja,

porodica devojčice odlučila je da na nekoliko dana iz Niša otputuje u Vrnjačku Banju i iskoristi vaučer koji im je darovao naš list”.

Dinamika *curenja* informacija

Nedugo nakon što je tad osumnjičenom određen pritvor, izjave za medije dali su portparol tužilaštva i portparolka suda. Javnost su obavestili o pravcu u kome će se istraga sprovoditi, što znači da je javnost bila informisana o krivičnim delima za koja se u tom trenutku sumnjalo da su žrtvi bila učinjena (*otmica, silovanje*). Potom, u medijima su se počele pojavljivati izjave neimenovanih izvora, u okviru kojih su u potpunosti bili preneti prvi iskaz koji je tad okrivljeni dao pred tužiocem, kao i detalji o izvršenom krivičnom delu, pojedinosti o ponašanju okrivljenog u pritvoru i tome slično.

Nisu, međutim, svi izvori ni neimenovani, jer mediji prenose i izjave policajaca koji su učestvovali u potrazi za devojčicom ili u poteri za osumnjičenim, uključujući i direktora policije, zatim ljudi koji su pronašli devojčicu, meštana sela u kojem se berberin krio. Autentičnost svih tih iskaza teško je utvrditi, ali na osnovu tekstova dostupnih u ovom istraživanju, ništa od onoga što je objavljeno ni tada, a ni kasnije nije zvanično demantovano.

Državni sekretar Ministarstva kulture i informisanja obaveštava javnost da su protiv tri tabloida podnete prekršajne prijave zbog kršenja odredaba Zakona o javnom informisanju i medijima. Kancelarija Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti pokreće inspeksijski nadzor u Višem javnom tužilaštvu u Nišu, s ciljem da se provere nepravilnosti i utvrdi na koji su način informacije iz istrage dospеле u javnost. Utvrđeno je da se u medijima prisutni podaci sa saslušanja i podaci iz zapisnika sa saslušanja u dobroj meri podudaraju. Imajući u vidu da su postupkom obuhvaćena službena lica iz istrage, uključujući i nekog od zaposlenih u Višem javnom tužilaštvu u Nišu, postupak se iz Višeg javnog tužilaštva u Nišu izmešta u Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu.

Nakon podizanja optužnice, izjave za medije uglavnom daje portparolka Višeg suda u Nišu. Kako bi bili zaštićeni interesi maloletne žrtve, izjave ne uključuju podatke o kvalifikaciji krivičnog dela. Međutim, i dalje se u medijima pojavljuju informacije neimenovanih izvora, u okviru kojih je javnost mogla biti obavještena o detaljima žalbe na rešenje o potvrđivanju optužnice. Takođe, sve vreme u medijima su prisutni i podaci sa pretresa. Kao izvori tih podataka navode se Monikini roditelji i neimenovani izvori.

U toku postupka Viši sud se, posle ročišta, medijima obraća preko portparola. Istim povodom medijima se u pisanoj formi obratila i predsednica Višeg suda. Iz medijskih napisa često, ipak, nije sasvim jasno, koji deo teksta je zvanično saopštenje suda, a šta novinar dodaje „iz nezvaničnih izvora“, tačnije i ovi tekstovi sadrže dodatne komentare, spekulacije i nagađanja.

Nakon donošenja prvostepene presude, koja je, iako je suđenje bilo zatvoreno, bila javna, u medijima se citiraju detalji te presude. Većina medija izbegla je prenošenje užasnih detalja zločina, ali su pojedini ipak objavili i te delove, uprkos tome što je sudija, kako su preneli, zamolila da to ne čine.

Zaključci:

U skladu sa članom 9 Zakona o javnom informisanju i medijima, urednik i novinar dužni su da s pažnjom primerenom okolnostima, pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenoj pojavi, događaju ili ličnosti, provere njeno poreklo, istinitost i potpunost. Urednik i novinar dužni su da preuzete informacije, ideje i mišljenja prenesu verodostojno i potpuno.

Član 116 Zakona o javnom informisanju i medijima propisuje da novinar, odgovorni urednik i izdavač ne odgovaraju za štetu ako je informacija verno prenetu iz sudskog postupka, u skladu sa ovim zakonom i ako je sadržana u dokumentu organa javne vlasti na koji se primenjuje zakon kojim se uređuje slobodan pristup informacijama od javnog značaja, a javnost ima opravdani interes da za nju zna. Za štetu prouzrokovanu objavljivanjem neistinite ili nepotpune informacije koja potiče od organa javne vlasti odgovara Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave čiji je to organ, bez obzira na krivicu.

Tumačeći tekstove koji su predmet ove analize – iz perspektive navedenih članova zakona, a imajući u vidu delikatnost postupka – može se zaključiti da u tekstovima u kojima izvor informacija nisu bili nadležni državni organi (već su to bili *izvori iz istrage, neimenovani izvori, meštani* i sl.) – standard dužne novinarske pažnje primeren datim okolnostima nije bio poštovan. Osim nepoštovanja standarda dužne novinarske pažnje, zapaža se i sledeće. Prema članu 77 Zakona o javnom informisanju i medijima u cilju zaštite slobodnog razvoja ličnosti maloletnika, posebno se mora voditi računa da sadržaj medija i način distribucije medija ne naškode moralnom, intelektualnom, emotivnom ili socijalnom razvoju maloletnika. U velikom broju tekstova, koji su dostupni i maloletnoj čitalačkoj publici, o slobodnom razvoju ličnosti maloletnika – nije se vodilo računa.

U slučaju izveštavanja o nestanku svakog, a posebno maloletnog lica – neophodno je da identitet tog lica bude poznat sve dok ono ne bude pronađeno. Javnost u toj fazi ima interes da bude obavestena, kako bi se potrazi – ukoliko se vlada informacijama koje su od koristi – moglo pomoći. Pošto žrtva bude pronađena, obaveza je medija da o slučaju obavestava, kao i do tada, u skladu s dužnom novinarskom pažnjom, računajući sa onim informacijama koje dostave nadležni državni organi.

Identitet maloletnog lica kada se o njemu obavestava mora ostati neprepoznatljiv. To znači da se mora paziti da isti ne bude otkriven ni direktno, ni indirektno (tako što će biti izneti podaci koji će maloletno lice, čak iako nisu navedeni njegovo ime i prezime, učiniti prepoznatljivim. Ti podaci mogu biti ime i prezime roditelja, naziv mesta u kojem živi, naziv škole koju pohađa i slično.) Imajući u vidu da je identitet deteta već od ranije bio poznat javnosti zbog potrage koja je prethodila postupku, neophodno je ovakve situacije bolje precizirati Kodeksom novinara Srbije.

Novinari su, u ovom slučaju, identitet žrtve prikrivali na različite načine, uglavnom neuspešno – neki su navodili ime i inicijal prezime, neki inicijale, treći su pisali samo dvanestogodišnja devojčica, ali su onda navođena imena roditelja, iz kog je naselja i slične detalje.

Interes javnosti ovoga puta ne preteže nad pravom na privatnost. U medijskim priložima trebalo bi navesti onoliko činjenica koliko je dovoljno da se javnost upozori na opasnost ili

obavesti o događaju od opšteg značaja. Svako preterano izveštavanje može prerasti u senzacionalizam i naneti štetu žrtvi, naročito kad je u pitanju dete.

Osim toga, novinari i urednici ne smeju da zloupotrebljavaju emocije ljudi koji prolaze kroz traumatične situacije, nisu u stanju da racionalno rezonuju, niti su svesni moći medija i posledica koje bi to moglo imati po njihovu porodicu i, posebno dete, u budućnosti. Ničija nesreća ne sme biti povod za senzacionalističko izveštavanje čiji je jedini cilj povećanje čitanosti.

Takođe, niko se ne može smatrati krivim pre nego što sud donese pravosnažnu sudsku odluku. S tim u vezi, mediji nisu ti koji treba da prejudiciraju odluku suda. Isto tako, o kakvom god postupku da je reč, osumnjičeni/okrivljeni/optuženi/osuđeni ne sme se nazivati rečima koje potencijalno mogu da povrede njegovo pravo na dostojanstvo ličnosti (čast i ugled). Takođe, ne sme se zanemariti ni to da učinilac krivičnog dela ima i zakonom garantovano pravo na privatnost.

S obzirom na to da je u ovom slučaju javnosti bilo poznato zbog čega je vođena istraga, pa je zatim optužnica bila tajna, suđenje zatvoreno, a onda presuda opet javna - čini se da novinari nisu bili sigurni šta u kom trenutku može da se objavi i nisu se svi snalazili u tome. Tako su, recimo, prenosili da optužnica nije javna, a onda odmah u istoj rečenici zbog čega je vođena istraga. Takođe, objavljivanjem detalja iz presude, javnost je saznala i detalje zločina, ali i delove zatvorenog suđenja. Verovatno su i novinarima i predstavnicima pravosuđa potrebne preciznije instrukcije u vezi sa ovakvim slučajevima. Iako su informacije dobijene od institucija stvarale konfuziju, mediji i novinari moraju da vode računa koje informacije objavljuju i da nisu dužni da prenose one informacije koje nisu u skladu sa zakonom i kodeksom, bez obzira odakle dolazi informacija.

Kad je reč o *curenju* informacija, pre svega u toku istrage – slučaj nije dobio epilog, ili to bar javnosti nije poznato. Odgovnost za to ne mogu da snose samo mediji, već je ona prvenstveno na onima koji imaju obaveze da ne ugroze tajnost istrage.

Brojne spekulacije i poluinformacije koje su novinari prenosili sa zatvorenog suđenja delimično su posledica nedovoljne zvanične komunikacije sa tužilaštvom i sudom. U nedostatku zvaničnih izjava, mediji u situacijama kada je veliko interesovanje javnosti za određen slučaj, pokušavaju da dođu do bilo kakvih informacija, koristeći često i nepouzdana nezvanične izvore. Sudovi bi verovatno u ovakvim slučajevima trebalo da češće komuniciraju sa novinarima direktno, a ne samo putem retkih saopštenja za javnost.

Ovaj tekst je deo regionalnog projekta „Jačanje medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Srbiji“, koji finansira Kraljevina Holandija, a sprovode holandski Helsinški komitet i Free Press Unlimited u partnerstvu sa Nezavisnim udruženjem novinara Srbije. Stavovi, mišljenja i zaključci autora izneti u ovom tekstu ne odražavaju nužno stavove Kraljevine Holandije, niti stavove organizacija koje sprovode projekat ili stavove njihovog lokalnog partnera.